

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בשבת קודש פרשת בהר תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ק'

דרשת פרקי אבות

וחז"ל (עבודה זרה יז.) סיפרו, על אלעזר בן דרדיא שלא הניח זונה בעולם שלא בא עליה, עד שפעם אמרה לו אלעזר בן דרדיא אין מקבלין אותו בתשובה. ודיבור זה נכנס לתוך תוכו, אמת שהוא בעל עבירה מופלג, אבל לא רוצה לשמוע כי אין לו עוד דרך חזרה לשוב. ואמר אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה, רבי אלעזר בן דרדיא מזומן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר, יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה בשעה אחת ע"ש. הרי לנו כי דיבור אחת שינה אותו מרגע לרגע, ובשעה אחת קנה מה שאחרים צריכין לייגע כמה שנים. ועל כן אומר התנא, 'אל תהי בו לכל אדם' (וזה כולל גם את עצמו), אל תסתכל על בעל עבירה שהוא בזוי שאין לו עוד תקנה, כי 'אין לך אדם שאין לו שעה', כל אחד יש לו בחייו שעה של התעוררות אשר בו יוכל להתהפך מן הקצה אל הקצה, ולהגיע באותה שעה להיות מזומן לחיי העולם הבא.

ונראה דעל זה רימו התנא (אבות א-ג) נגיד שמיה אבד שמיה. נגיד הוא לשון הכאה ויסורין (כמו שאמרו (כתובות לג:) אלמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה). והיינו שכאשר רוחו של אדם מוכה ומיוסר ממצבו הגרוע, לא יתייאש, אב"ד שמיה, נוטריקון אלעזר בן דרדיא, תתבונן

במשנה (אבות ד-ג) הוא היה אומר, אל תהי בו לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום ע"כ. וברע"ב פירש, אל תבזה שום אדם, לומר מה יוכל פלוני להזיק לי. ומסיים שאין לך אדם שאין לו שעה, שיתכן שיתהפך הגלגל ויאיר מזלו ויוכל להזיקך. ומצינו כן ביצחק אבינו, שביזה אותו אבימלך מתחלה ואמר לו לך מעמנו (בראשית כו-טז), ובסופו בא אליו לכרות עמו ברית. וכמו כן השבטים שמכרו את יוסף, ובסופו הוצרכו לטובתו. ומסופר בירושלמי (תרומות ח-ד) שביזו גוי קטן רועה חזירים ששמו היה דיקלוט, ולבסוף נהיה מלך, ורצה להתנקם ביהודים ע"ש.

*

אך יש לומר בזה עוד, כי לפעמים נמצא אדם שהתנהגותו גרוע מאד, הן בין אדם למקום והן בין אדם לחבירו, ועל ידי זה הוא מבוזה בעיני כל רואיו. אבל באמת גם אדם כזה לא הוחלט דינו לרעה, כי יתכן שיבוא יום שיתעורר וישנה מצבו. לפעמים שומע דיבור של תוכחת מוסר ועושה עליו רושם, או בא לידו ספר או קונטרס וראה בו דבר שעוררו, או הארה מזכות אבותיו, ובסופו יתעלה, ויתקרב לבו לאביו שבשמים.

עליו איך שעה אחת בחייו הפך כל מצבו עד שהיה מזומן לחיי העולם הבא.

*

אמנם גם אם לא זכה האדם לתקן הכל בחיים חיותו, הקב"ה הוא אב רחמן אשר לא ידח ממנו נדח. ואף אם האדם הרבה לפשוע אף על פי כן הקב"ה חוזר על תיקונו. ואם מת בלא תשובה הוא בא בגלגול עוד הפעם לזה העולם לתקן מעשיו שעדיין צריכים תיקון, וכמבואר בשער הגלגולים להאר"י הק', ואסמכו לה אקרא דכתיב (איוב לג-כט) הן כל אלה יפעל א-ל פעמים שלש עם גבר (וכן הוא בווה"ק בראשית קנ, ובתיקונים קיא). והקב"ה מסבב להאדם בגלגול השני כל הדברים הצריכים לתיקונו. ועל זה רימו התנא במשנתנו (אבות ד-כב) הילודים למות, 'והמתים להחיות', שגם אחר המיתה ניתן לו מקום לתקן להחיות שנית, 'לידע ולהודיע שהוא א-ל', חסד א-ל כל היום (תהלים נב-ג), שנוהג בחסדו כל דור, שלא יאבד נפש מישראל.

ולדוגמא מה שסיפרה תורה מקין והבל, שאמר הכתוב (בראשית ד-ה) ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. והקב"ה הוכיח לו על מעשהו ואמר לו, ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך וגו'. והעובר על פרשה זו כפשוטו, ידמה בעיניו שבוה נגמר כבר הכל בעולם הזה, וסופו של קין ישולם לו בעולם הבא בגיהנם וכדומה. אבל באמת גילו לנו הקדמונים, כי קין והבל באו אחר כך בגלגול כמה פעמים, לתקן החטא ההוא, וכבר דברנו מזה בשבת קודש העבר עלינו לטובה, ונבאר הדברים עוד יותר.

הכתוב אומר שאחר שהכיר קין בעוץ חטאו, אמר אל ה', גדול עוני מנשוא וגו', והיה כל מוצאי יהרגני. ויאמר לו ה' לכן כל הורג קין, שבעתים יקם, וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו (בראשית ד-טו). ואיתא במדרש (ב"ר כב-יד) רבי יהודה אומר הזריח לו גלגל חמה ע"כ. ויש לומר כי יציאת האדם בבריאתו לעולם הזה,

תיארו הכתוב שהוא זריחת השמש, ומיתנו הוא ביאת השמש, וכמו שנאמר (קהלת א-ה) זורח השמש ובא השמש, וברש"י דור הולך ודור בא ע"כ. וכמאמרם (יומא לח:): עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתה ע"ש. ולכן כאשר התעצב קין על מעשיו ואמר גדול עוני מנשוא, הזריח לו גלגל חמה, שיתבונן ממנה שאחר שקיעת החמה יש למחר זריחה מחדש, ועל דרך זה הוא בנשמותיהן של ישראל, הם באים בגלגול אחר מיתתם, ומזריח ה' שמשם עוד הפעם, שיוכלו לתקן הכל. וזה יהיה לו לקין לאות, שלא יוכה רוחו, ולא יאבד תקותו, כי גם הוא לא ידח לעולם.

*

ונראה עוד רמז במה שנאמר על קין שבעתים יקם. דהנה איתא בתיקוני זוהר (תיקון סט קיח:): שהניח לו אות ו' על מצחו ע"כ. ויש להבין הכוונה במה שמסר לו אות זה דייקא. ובפשטות הכוונה, כי אות ו' הוא אות חיים (וזה"ק הקדמה יב:): ע"ש. וכנראה טעמו בדרך פשט, כי אדם חי הוא עומד, כתמונת אות ו', והמת שוכב. ולכן לבלתי הכות אותו כל מוצאו, נתן לו אות ו' על מצחו.

ובאלופי יהודה (פ' בראשית) כתב לבאר, על פי מה שכתב בשל"ה הק' (פ' תצוה) בענין בגדי הכהונה, שהארבעה בגדי לבן מכוונים נגד ד' אותיות הוי"ה ב"ה (וזה"ק ח"ג רכז:), וכל אחד מהבגדים מכפר על עון ידוע, כמו שאמרו (ערכין טז). למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות [בפרשת ואתה תצוה נסמכה ענין המילואים לבגדי כהונה], לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין, כתונת מכפרת על שפיכות דמים וכו' שנאמר (בראשית לז-לא) ויטבלו את הכתונת בדם [נרמז היה להם שטבילת כפרת דמים על ידי כתונת] ע"ש. כי על ידי שפיכת דמים מסלקין אות ו' משם הוי"ה ב"ה דלא שריא על ישראל, והכהן גדול היה מכפר על ידי הכתונת וממשיך על ישראל הוי"ו משם הוי"ה שנפגם ע"ש. ולכן קין שחטא

הגולים לצאת משם. וכיון שהכתונת מכפרת על שפיכת דמים, מכל שכן שהיו מגינים שלא יבואו לידי שפיכת דמים, ועל כן היו אמותיהם עושות כתונות משובחות לבניהם, כדי להגן על ישראל שלא ייהרגו, ולא יתרמי שופכי דמים בישראל, ולא יצטרכו לגלות לערי מקלט ע"כ.

ויש להוסיף, דאיתא בתרגום יונתן (במדבר לה-כה) בטעם שהיה יושב בעיר מקלטו עד מות הכהן הגדול, שהוא משום שהכהן גדול היה לו להתפלל ביום כפורים בקדש קדשים על שלש העבירות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, שלא יכשלו בהם בית ישראל, והיה בידו לבטל זאת בתפלתו, ועבור שלא התפלל נקנס הכהן גדול ע"ש. ולכן אמותיהן של הכהנים היו עושות כתונת יקרות לבניהם, לעוררם בזה שכאשר יכנסו בקודש ביום הכיפורים יודרו להתפלל שלא תהא שפיכות דמים בישראל, אשר עבור זה בא הכתונת לכפר.

ונראה דלכך נענש קין על חטאו נע ונד תהיה בארץ (שם ד-ב), כי קין בהורגו את הבל פגם באות השלישית מהשם הוי"ה, באות ו', ואם כן חיסר כנגדו גם בשם הקריאה באות השלישית של אדני, באות נו"ן, שהרי אם חסר אות ו' בהכתיבה חסר כנגדו אות נו"ן בהקריאה. ואם כן פגם באות נו"ן ובאות וי"ו, על כן נענש נ"ע ונד תהיה בארץ, ראשי תיבות אות נו"ן וי"ו, שעבור שפגם באותיות אלו הוא נענש להיות נע ונד.

*

והנה חטא אדם הראשון הוא החטא הראשון שהיה בעולם, וחטא זה היה בין אדם למקום, ולכן הוא שורש לכל החטאים אחריו בעולם שבין אדם למקום. וחטאו של קין בהריגת הבל, היה חטא הראשון בעולם בין אדם לחבירו, והוא שורש לכל החטאים של בין אדם לחבירו לעולם. והנה חטא קין בא מקנאה ושנאה לאחיו, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ויחר לקין מאד וגו' (שם ד-ד). ולא עוד, אלא תאומה יתירה

בשפיכת דמים ופגם באות ו', הניח ה' עליו אות ו' דייקא, שעליו לתקנו, וסר עונו ונסלח לו ע"כ.

ונראה דלכך אמר הכתוב (שמות כח-לט) ושבצת הכתונת שש, כי כל 'כתנת' בתורה חסר ו', והוא להורות שהכתונת בא לכפר על חטא שפיכת דמים שמחסיר מישראל האות ו' מהשם הוי"ה. וכיון שהכתונת מכפרת ומתקנת החטא, אם כן חוזר האות ו' למקומו. ועל כן אמר ושבצת הכתונת 'שש', שהכתונת תשבץ את האות ו' להחזירה למקומה. ועל כן אמר גם כן, כתונת 'בד' קודש ילבש (ויקרא טז-טז), שהוא עולה גם כן מספר ו'.

והנה איתא במשנה (יומא לה): בשחר היה לובש פלוסין של שנים עשר מנה וכו' ע"ש. ומבואר ברמב"ם (ה' כלי המקדש ח-ג) שדין זה נאמר רק על הכתונת ע"ש. ויש לומר בטעמו, דאיתא בגמרא (פסחים ג.) זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור (שמות ג-טו), אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא אני באל"ף דל"ת [שני שמות לימדו, שם הכתיבה ושם הקריאה] ע"כ. ואם כן בשפיכת דמים שמחסר האות ו' משם הוי"ה בכתיבה, הרי הפגם כפול שמחסר כנגדו גם משם הקריאה. וכיון שהכתונת מכפרת על חטא שפיכות דמים, לתקן האות ו' שחיסר מהשם, והרי פוגם בזה גם שם הקריאה, על כן היה לובש פלוסין של שנים עשר מנה, ב' פעמים ו', לתקן הפגם של שפיכת דמים.

ואמרו (שם לה): עוד, אמרו עליו על רבי ישמעאל בן פאבי שעשתה לו אמו כתונת של מאה מנה ולובשה, ועל רבי אלעזר בן חרטום שעשתה לו אמו כתונת משתי רבוא וכו' ע"ש. ולכאורה יש להבין מדוע אמותיהם של הכהנים הגדולים עושות כתונת דייקא משובחות לבניהם. ומה נעים מה שכתוב בבן יהודיע (שם) בטעמו, דאיתא במשנה (מכות יא.) שאמותיהם של הכהנים הגדולים היו מפרנסים את ההורגים בשוגג הגולים לערי מקלט, כדי שלא יתפללו על בניהם הכהנים הגדולים שימותו, כדי שיוכלו

והיא פליאה שישנאו שבטי י-ה הקדושים את אחיהם בשביל כתונת פסים שעשה לו אביו. ועוד יותר תמוה על יעקב עצמו, הלא אמרו חז"ל (שבת י:): לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים ע"כ. והיא סברא פשוטה שכל אחד מבין מעצמו שאין לעשות כן, ואיך בא זאת לידו של יעקב לעשות ליוסף כתונת פסים,

אמנם לפי הנ"ל יש לומר, כי יעקב אבינו השיג שורש נשמתו של יוסף שהוא מקין, ועליו מוטל לתקן בגלגול זה, הקנאה שהיה לו על אחיו הבל, שעבורו שפך דמו. ועל כן עשה לו כתונת פסים, כי הכתונת מכפרת על שפיכת דמים, לעורר בזה את יוסף, כי זהו תעודתו כעת בחיים לתקן מה שחטא על נפשו בגלגולו הקודמת בחטא של שפיכת דמים. וכאשר ראו אחיו שעבורו עשה אביו כתונת פסים, ואיך משנה אביהם בן בין הבנים, ועל כרחק כי נשמתו הוא קין, והוא צריך להיות מלוכש בכתונת, כדי לכפר על חטא שפיכת דמים, וכיון שזהו קין, בא להם שנאה אליו על הריגתו של הבל.

ויעקב אבינו רצה שיוסף יתקן חטאו מגלגולו הקדום, על כן לא היה איכפת ליה שדבר זה יביא עליו שנאה מהאחים, כי אדרבה כאשר יוגבר עליו השנאה מהאחים, ויוסף לא ינקום מהם, ולא יחלש אהבתו אליהם, בזה יתוקן חטאו שבא בשביל שנאה וקנאה. ולכן הזהירו יעקב, לך נא ראה את שלום אחיך (שם לז-לד), כי זהו תיקונו כאשר ישמור על שלום אחיו, ולא יתעורר אצלו שנאה עליהם.

וכאשר בא יוסף אל אחיו, כתיב ויראו אותו מרחוק, ובטרם יקרב אליהם, ויתנכלו אותו להמיתו (לז-יח). וברש"י נתמלאו נכלים וערמומיות איך להורגו. והענין הוא, שכאשר הגיע יוסף אליהם, ויראו אותו מ'מרחוק', הם התבוננו לראות מה היה יוסף בעבר, הלא הוא קין שהרג את אחיו, שחייב מיתה עבור זה. ומצד השני

נולדה עם הבל, ונתקנא קין ואמר אני נוטלה שאני בכור, וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי, ומתוך כך ויקם קין ויהרגהו (ב"ר כב-ז) ע"ש. ואם כן שורש קנאה ושנאה בעולם, שורשו מחטא קין. וממילא התיקון לחטא זה היא מדה במדה, לסלק כל קנאה ושנאה בין אדם לחבירו, וכאשר יבוא קין בגלגול לתקן חטאו, מוטל עליו להגביר ביותר האהבה בין אדם לחבירו, שזהו שורש החטא.

*

והנה באהבת יהונתן (הפטורת פרשת ויגש) כתב, נראה לבאר ענין מכירת יוסף, דהענין קשה לציירו דשבטי ישורון אשר המה נאצלין מן הקודש פנימה מי"ב צירופי האיתן, אין הדעת נוטה שיעשו מעשה מגונה כזה להרוג את אחיהם. ואולם הענין הוא, מפני שיוסף היה גלגול קין, נויש להוסיף כי יוס"ף עם הד' אותיות בגימטריא קי"ן, ויהודה היה רועה צאן שהוא מגלגול הבל [שנאמר (בראשית ד-ב) ויהי הבל רועה צאן]. ויוסף חלם לו חלום, והנה אנחנו מאלמים אלומים (שם לז-ז), שהוא מפרי אדמה מגלגול קין. [שנאמר (שם) וקין היה עובד אדמה]. ולכך ראה מאלמים אלומים. וכאשר סיפר יוסף חלמו לאחיו, נתבשר להם שהוא מגלגול קין, כי זהו מענין עבודתו, וביקשו לנקום נקמת הבל, ולכך ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו, ויבקשו להרוג אותו כעין כל הורג נפש במזיד. והשיב יהודה ראש המדברים, מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו (לז-כ), הכוונה בזה המאמר, דהדין נותן שנהרוג אותו מפני שהוא הרג להבל ולא כיסה את דמו, והיה דמו מושלך על עצים ואבנים ככתוב (שם ד-י) קול דמי אחיך צועקים אלי, שלא כיסה את דמו, ועתה נכסה דמו בהריגת קין. ואולם השי"ת חרץ עונשו שיהיה נע ונד בארץ, ואין לנו לעבור על דינו, לכן אמר בואו ונמכרנו לישמעאלים שהוא גם כן גלות עכ"ל.

ועל פי דרכו נמשיך לבאר מה שאמר הכתוב, וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו, ועשה לו כתונת פסים, ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו, וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לז-ג).

ויראו 'אותו', שיש עליו אות וי"ו, שמירה מה' לבלתי הכות אותו כל מוצאו, ויתנכלו מה יוכלו לעשות עמו.

ואמר הכתוב, וישמע ראובן ויצילהו מידם, ויאמר 'לא נכנו נפש' (לז-כא), ולכאורה הויה ליה לומר לא נמיתהו או לא נהרגהו, ולמה הזכיר לשון לא נכנו נפש. אך הנה בהריגת קין כתיב, קול 'דמי' אחיך צועקים (ד-י), ודרשו חז"ל (סנהדרין לז:). מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פציעות פציעות (שיצא דם מכל חבורה ופציעה), שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה, עד שהגיע לצוארו ע"כ. ואם כן הריגת הבל באה בהתנכלות, כי לא ידע באיזה חלק מגופו תהיה פציעתו גורמת למיתתו. ועל כן גם הם ויתנכלו אותו להמיתו. ובהיות כי הריגת הבל בא על ידי ההכאה בחבורות ופציעות עד שיצא נפשו, אמר ראובן, אנחנו לא 'נכנו נפש', אלא השליכו אותו אל הבור הזה.

ובאמת עמד יוסף איתן בנסיון הזה לתקן הקנאה והשנאה שהיה לו בגלגולו הקדום על אחיו, וכעת לא נפגם אהבת יוסף לאחיו, גם אחר שרצו להורגו, ובסופו מכרוהו לעבד למצרים. ולא גמל להם רעה, אלא הושיבם במיטב הארץ, וכלכלם לחם לפי הטף (מז-יא). וגם אחר מיתת אביו אמר להם, אל תיראו, אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם (נ-כא). וכאשר התגלה יוסף לאחיו, אמר להם אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה (מה-ד). ופירש באור החיים הק', אני יוסף אחיכם, פירוש מתנהג עמכם במדת האחוה, וכאילו לא היה הדבר ההוא. גם סמך לומר 'אחיכם אשר מכרתם', לומר שאפילו בזמן מכר לא כהתה עין האחוה ממני ע"כ.

*

והנה האר"י ז"ל (בשער הפסוקים פ' בראשית ופ' שמות) גילה לנו עוד, כי הריגת המצרי על ידי משה, ויתרו שנתן את בתו למשה, ובליעתו של קרח בהאדמה, יש לו קשר להריגת קין את הבל (והובא דבריו בשלי"ה הק' פ' שמות, ופ' קרח, ופ' ואתחנן בארוכה). והוא דאיתא בזהר הק' (ח"א כה:). כי הבל נתגלגל במשה רבינו ע"ש. והנה קין נתגלגל שלשה גלגולים

בדורו של משה. כי ידוע שיש לכל אדם שלשה חלקי הנפש הנקראים בשם נפש רוח ונשמה. והנפש של קין נתגלגלה בתוך המצרי שהכה איש עברי, ונהרג אחר כך על ידי משה (שמות ב-יא), כי משה הוא הבל, הרג בחזרה את המצרי שהוא קין. ועל דרך שנאמר (בראשית ט-ו) שופך דם האדם, אז באדם דמו ישפך, שבגלגול השנית הנרצח יהרוג את הרוצח.

הנשמה של קין נתגלגלה ביתרו חותן משה, ולכן נתן את צפורה בתו למשה, כי הריגת קין היתה עבור התאומה היתירה שנולדה עם הבל. וכדי לתקן פגם זה, הלך יתרו שהוא קין ונתן את צפורה בתו למשה, כי צפורה היתה גלגול התאומה היתירה של הבל. והרוח של קין נתגלגל בקרח, ונתקנא במשה שהוא הבל, והתקוטט עמו, והוא חוזר לקלוקלו הראשון, ורצה משה לתקן מה שחטא קין, אשר פצתה האדמה את פיה לקחת דמיו (בראשית ד-יא), על כן מדה במדה התפלל, אם בריאה יברא ה' ופצתה הארץ את פיה ובלעה אותם ואת כל אשר להם (במדבר טז-ל). [ועיין בזה בארוכה בשמן ראש ח"א השלם במדבר דף תעא].

*

עוד גילה לנו האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה לו) כי מצינו ביחזקאל הנביא, ויהי דבר ה' אלי לאמור, ואתה בן אדם קח לך עץ וגו' (יחזקאל לז-טז), למה נקרא יחזקאל בן אדם, לפי שיחזקאל היה גלגול קין בן אדם הראשון, ולכך נקרא שמו בן אדם, דהיינו אדם הראשון. גם על מה שמדת הדין פגע ביחזקאל שמתה אשתו, כמו שכתוב (שם כד-טז) הנני לוקח ממך את מחמד עיניך, היה בזה תיקון חטא קין שהרג להבל מפני תאומה יתירה שנולדה עם הבל ונתקנא בו. לכך אמר ה' ליחזקאל הנני לוקח ממך את מחמד עיניך, דהיינו אשתו, כדי לתקן חטא קין ע"כ. [ונתעוררתי שלכן אמר לו ה' קח לך 'עץ', בגימטריא קי"ן].

ושוב לאחר זה באו עוד הפעם בגלגול בדורו של רבי שמעון בן יוחאי, שרבי שמעון היה גלגול הבל,

ויהודה בן גרים היה גלגולו של קין, (וכמו שדברנו בזה בארוכה בשבוע העלי"ט בפרקי אבות).

והיוצא לנו מזה, כי קין היה בזה העולם שבעה פעמים, ואחר שחטא בגלגולו הראשון בהריגת הבל, הוצרך לבוא חזרה עוד ששה פעמים כדי שיוכל לתקן כל פגמיו. והיינו שנתגלגל בנשמת יוסף, מצרי, יתרו, קרח, יחזקאל הנביא, יהודה בן גרים. ועל כן כאשר התאונן קין לפני ה' על מצבו, גדול עוני מנשוא, ניחמו ה' כי לא ידח ממנו נדח, וגם הוא סופו יבוא על תיקונו, ונתן לו על מצחו אות ו', להורות לו כי יבוא עוד לעולם בגלגול ששה פעמים. וישבעתים יקם, עם השבעה פעמים שיהיה בעולם יבוא לידי תקומה ולתיקונו. וכל זה רימו לו בתיבת יקם, נוטריקון, קין, יוסף, מצרי, יתרו, קרח, יחזקאל, יהודה, ובשבעתים אלו יתכפר חטאו וישלים מה שפגם.

*

ובזה נבוא אל המכוון, שהמשנה מעוררת אותנו, 'אל תהי בו לכל אדם', שלא יסתכל האדם על הרשע שהוא

כבר בזוי לחלוטין, ואין לו עוד תקנה. וגם הרשע עצמו לא יהא מוכה ברוחו, להיות מבוזה בעיני עצמו, שכבר אבד סברו. כי אין לך אדם שאין לו שעה, שעה שיגיע לו התעוררות להתבונן על מצבו, איך הוא מאבד חיי נפשו, ויש קונה עולמו עוד בשעה אחת. אמנם יתכן שיאמר הן אמת כי לא ידח ממנו נדח, זה תהיה לאחר זמן בגלגולים שונים, ודוגמת חטא קין והבל שנתקנה רק אחר אלפי שנים. על זה אמר, 'ואל תפליג לכל דבר', לומר שרק אחר זמן מופלג יוכל להודיך ולהיות מתוקן, לא כן הוא, רק גם עתה בחיים חיותו אין לך אדם שאין לו שעה, ובאתערותא הנכונה יוכל עוד לשנות עצמו, כי אין לך דבר שאין לו מקום.

ופירשו מה שבכה רבי על זה שקונה עולמו בשעה אחת, אדרבה היה לו לשמוח על זה. אך רבי התבונן, אם שעה אחת כה חשובה, הלא כמה וכמה שעות כאלו מזדמנים להאדם בחייו, ואינו מנצל אותם כראוי, והתעוררות שבא לו להאדם, לפעמים כאשר בא כן הולך, ולא מנצלים אותם כראוי.

סעודה שלישית

האמונה. וביאורו כי יתכן במשך הימים שיהיו בארץ, יחשבו את עצמם כבעלים על הארץ, ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח-ז). וישכחו כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, והכל בא לו רק ממתנת אלקים. על כן צונו להפקיר את הארץ בשנה השביעית, להזכיר כי אין אנו הבעלים האמיתיים, אלא לה' הארץ, והוא המושל, והוא מצוה לך שבשנה זו אין אתה בעלים על הארץ יותר מאחרים, ובזה ישים אל לבבו, כי לי הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי (כה-ג).

ולכן הקדים הכתוב לבאר לנו טעם מצות שמיטה, ואמר כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, כדי

כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה, שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתן יהיה לארץ (כה-ג). המפרשים דקדקו דתיבות 'אשר אני נותן לכם' נראה כמיותר, כי מי לא ידע שהבורא הוא הנותן, ולה' הארץ ומלואה. גם צריך ביאור מה שהקדים הכתוב לומר ושבתה הארץ שבת לה' בטרם אומרו שש שנים תזרע שדך, כי סדר הדברים הוא, מתחלה שש שנים תזרע, ושוב בשנה השביעית שבת לה'.

ובפשטות הכוונה כי טעם מצות שמיטה, כתוב בכלי יקר שהיא בא להשריש את ישראל במדת

ואם כן הגם שחלקו יעקב ועשו נחלת שתי עולמות (תנא דבי אליהו זוטא פרק ט), ועולם הזה מגיע לעשו, מכל מקום אי לאו שמירת שבת של יעקב היה העולם חוזר לתוהו ובוהו, והמציל מזוטו של ים הרי אלו שלו (בבא מציעא כד.), ושפיר שייך גם העולם הזה לבני יעקב. ולכן המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, לא רק מה שהוא מוגבל לצורך כדי חיותו לתורה ומצותיה, אלא נחלת יעקב יירש, כל טובת העולם הזה הוא מציל לעצמו בלי מצרים וגבולים, ולכן שאר ארצות זוכין במה שמכבדין את השבת. ושורש הדברים מבוארים בבני יששכר (שבת ט-יא) ע"ש. (ועיין שמן ראש בראשית ח"י דף רנ.).

וכמו שהשבת היא מקור הברכה וקיום חיות העולם, יתכן שכן היא גם מצות שמיטה, השבת שבתון של השנים. כי בכל שש שנים על ידי שמקיימים מצות שמיטה נותנין חיות לכל קיום העולם, ומיניה מתברכאן כל שאר השנים. ולכן אמר הכתוב (כה-ו) 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', שעל ידי קיום מצות שמיטה נשפע שפע עולם הזה, שבזה אנו מקיימים העולם, ואנו זוכין אז מזוטו של ים. וזהו שרמזו ושבחה הארץ שבת לה', כשם שנאמר בשבת בראשית, אשר שניהם ענינם שוה, שמיום השבת מתברך הששת ימים, ומשנה השביעית מתברכת השש שנים.

אמנם לכאורה יש להעיר, כי בשלמא בשבת בראשית, הרי האדם נברא בערב שבת, ותיקף אחר זה היה שבת, ואדם הראשון בשביתתו בשבת הוריד החיות והשפע על ששה ימים הבאים אחריו. אבל השמיטה היא אחר השש שנים, וכאשר באו לארץ היה מתחילה שש שנים תזרע שדך, ואחר כך בשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, ואיך נתברכו השש שנים הראשונות, אשר הם צריכין להכין על השנה השביעית, וצויתי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת את התבואה לשלש השנים.

ונראה כי בזה שקיבלו ישראל על עצמם בכניסת הארץ, שיקיימו מצות שמיטה, והרי מחשבה טובה הקב"ה

שתכירו תמיד כי לא כחו ועוצם ידו עשה החיל, אלא אני הוא הנותן זאת לכם, ואני הוא הבעלים של הארץ, אלא אני מרשה לכם רשות להשתמש בו. זו היא הסיבה אשר אני מצוה עליכם מצות שמיטה, 'ושבתה הארץ שבת לה', שעל ידי שביתת הארץ תכירו ותתעוררו להשכיל כי הארץ היא לה'.

*

אמנם יש לומר בזה עוד, למזה הזכיר ושבחה הארץ שבת לה', קודם שהזכיר שש שנים תזרע שדך. דהנה ברש"י פירש, שבת לה', לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית (שמות כ-ז) ע"כ. ונראה בטעם שקישר הענין למצות שבת. כי הנה יום השבת לפי ראות העין הגשמי אין בה ברכה, שהרי אסורה במלאכה, והיא יום הפסד מפרנסתו. אבל לאמיתו, כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין (זוה"ק ח"ב פח.), ושם צוה ה' את הברכה להשפיע על כל ימי השבוע.

והענין הוא, דאיתא בגמרא (שבת קיח.) כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים. ואמרו (שם קיט.) עוד, בעי מיניה רבי מרבי שמואל ברבי יוסי, עשירים שבשאר ארצות במה הן זוכין, אמר ליה בשביל שמכבדין את השבת ע"ש. ונראה עפ"י ד האור החיים הק' (בראשית ב-ג) לבאר מאמרם (שבת קיט:) כל המקדש וכו' ואומר ויכולו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ע"כ. ולכאורה מי שמע כזאת שיבא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו. אך בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם זולת לעמוד ששת ימים, וכמו שנאמר (שמות כ-יא) כי 'ששת ימים' עשה ה' את השמים ואת הארץ, ולא אמר 'בששת ימים'. וברא יום אחד הוא השבת, שבו חוזר ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששה ימים, וזולת זה היום היה העולם חרב בגמר ששת ימים וחוזר לתוהו. ומיום ברוא אלקים אדם, לא חסר העולם צדיק שהיה שומר שבת וכו'. ולכן המקדש את השבת, הוא מקיים את העולם, ואין לך שותף גדול מזה ע"ש.

עליכם ושבתה הארץ שבת לה, תתברכו מזה תיכף, אשר שש שנים תזרע שדך ואספת את תבואתה.

*

עוד יש לומר הטעם שהסמיך שמיטה להר סיני, כי מצות שמיטה היא ההפסד היותר גדול שמתרמי להאדם עבור קיום מצות ה', שמפקיר עבור זה פרנסה של שנה שלימה עבור ציווי ה'. ואין זה רק מניעת הריחוק, אלא מביא עצמו ובני ביתו למצב שאין מה לאכול, עד שהתורה עצמה מעורר על הקישוי שיש בקיומה, וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. אבל באמת אמרו (דב"ר ד-ה) כי הקב"ה אומר אין אדם שומע לי ומפסיד, אם כי ההפסד הזה עבור המצוה לא תשתנה, ולא תוציא הארץ פריה בשנה השביעית, מכל מקום כמה דרכים למקום להשלים חסרונו, וה' שולח לו ברכתו ממקום אחר, שבשנה הששית תעשה השדה תבואה לשלש השנים, וסופו יוצא בריוח בלי הפסד, ולא עוד אלא שחיסך עצמו עמל של חרישה וזריעה לשנה אחת. וכנגד זה, מי שלא יוכל לעמוד בנפשו לראות שדהו שנה אחת בור, סופו גלות בא על שמיטת הארץ (אבות ה-ט), ולא ישאר השדה ההוא ברשותו, ויעזוב לאחרים חילו, והוא גולה.

ומצוה זו ללמד בא על כל התורה שניתנה בסיני, שהתורה מונעת מן האדם כמה דברים במסחרו, אונאה ורביית, וחיוב שמירת שבת, דברים שלפי ראות העין יש בהם הפסד רב, מכל מקום יש לו ללמוד ממצות שמיטה, שהפסידא עוד יותר, ואף על פי כן אין אדם שומע לי ומפסיד, והברכה עבור זו מוכנת לו ממקום אחר. והרי רואין בעיני בשר שלפעמים אדם מצליח במסחר זה, ולמחר הוא מפסיד במסחר אחר הרבה יותר. ורק מי שהוא זהיר במסחריו שיהיו על דרכי התורה, שם צוה ה' את הברכה. ולכן הסמיך הכתוב שמיטה להר סיני, ללמוד ממנה על כל התורה.

מצרפה למעשה (קידושין מ.). אם כן נחשב להם כאילו קיימה תיכף בכניסתם, ובוזו יוכלו להמשיך ברכת השמיטה על השש שנים הבאים אחריו. ולכן צוה הכתוב, כי תבואו אל הארץ וגו' ושבתה הארץ שבת לה, יקבלו תיכף על עצמם מצות שבתת הארץ בשנה השביעית, ויהא נחשב להם כאילו קיימה, ויחול בזה על השנים הבאות ברכת השמיטה, שש שנים תזרע שדך, ואספתה את תבואתה.

*

ובזה יתבאר מה שהקדים הכתוב, וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמור (כה-א). וברש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני. אמנם מבואר בגמרא (עבודה זרה ג.) אמר ריש לקיש מאי דכתיב (בראשית א-לא) ויהי ערב ויהי בקר יום השישי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר, אם ישראל מקבלין את תורתו מוטב ניום הששי של ששה בסיון שעתידין ישראל לקבל את התורה, ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו ע"כ. והקשו בתוספות (שם ד"ה יום) תימא למאן דאמר (שבת פו:) בשבעה בחדש ניתנו עשרת הדברות, אם כן לא ניתנה התורה בששי. ותירצו דהיתה ראויה לינתן בששי, אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו ע"כ. ויומתק יותר לפי מה שכתבו התוספות (שם ד"ה נוגעים) דהעולם קיים ממה שקבלו, כדאמר אם ישראל מקבלים ע"ש. ומצדם קבלוה כבר ביום הששי, שהרי אמרו נעשה ונשמע.

ואם כן חזינן בהר סיני גודל כח הקבלה, שמחשיב אותה ה' כאילו קיימה, שהרי לא ניתנה להם התורה ביום הששי, אלא קבלוה אז, ומחשבה זו נחשבה להם כמעשה. וממילא גם מה שמקבלים על עצמם מצות שמיטה יחשב להם כמעשה, ושפיר מהקבלה יתברכו השש שנים קודם קיום מצות שמיטה בפועל. ולכן שפיר הסמיך שמיטה להר סיני, שממנה נלמד אשר כי תבואו אל הארץ, ותקבלו

הגליון הזה נחנך על ידי

מוה"ר ר' מרדכי צבי רובין הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מוה"ר ר' אברהם גאלדבערגער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מוה"ר ר' הערשל בראדער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב	מוה"ר ר' חיים הערש שטיינבערג הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו בנו החתן שמואל ג"ל למול טוב
--	---	--	---